

Скочиляс Л. С.

МІСЦЕ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

Актуальність

Докорінні зміни, що відбуваються в політичній, економічній, соціальній сферах суспільства, не могли не позначитися на системі освіти, у тому числі і на вищій професійній освіті.

Як відзначають педагоги, становлення громадянських якостей особи визначається рівнем розвитку правової, етичної і політичної культури. Зміна пріоритетів у сфері вищої освіти сприяє підвищенню актуальності проблеми формування політичної культури студентів. Гуманістична і культурологічна парадигми висувають нові вимоги до змісту освіти. Багато учених вважають, що освічена людина – це не тільки людина що знає, але і така, що здатна до творчості, самостійного ухвалення відповідальних рішень, вільна в оцінках і думках, це – людина культури і моральності.

Політична освіта – один із способів формування громадянськості, політичної культури молоді, їх сучасної соціалізації. Політичні знання і культура необхідні сьогодні будь-якій молодій людині незалежно від її професійної підготовки, бо допомагають орієнтуватися в складних політичних проблемах, грамотно вибудовувати відносини з владою, здійснювати за нею дієвий контроль. Майбутнє нашого суспільства багато в чому залежатиме від того, яку владу вибере нове покоління молодих людей, наскільки усвідомлено і відповідально вони зроблять свій вибір, наскільки зможуть захищати і відстоювати свої права і реалізовувати інтереси через представницькі інститути.

Мета і завдання

Метою цього дослідження є аналіз теоретичних напрацювань у сфері політичної освіти, її значення у формуванні політичної культури особистості, а також з'ясування основних проблем і визначення основних напрямків процесу політичної освіти

студентської молоді, зокрема, фахівців у галузі фізичного виховання і спорту.

Сучасне суспільство зацікавлене у високій політичній культурі молодих громадян, оскільки вона оберігає державу від політичного радикалізму і екстремізму, є передумовою його стабільності, надає дію на характер і ступінь розвитку демократії і громадянського суспільства. Тому не випадково політична освіта студентів спортивного профілю, яка здійснюється у процесі вивчення політології, визначена в нових освітніх стандартах як важливий компонент в системі вищої професійної освіти. Відповідно до нових підходів зміст державних стандартів у галузі політичної освіти студентства спрямований на формування нового політичного мислення, готовності молоді до активної участі в становленні і розвитку української державності і громадянського суспільства. Іншими словами, вузівська політична освіта повинна створювати умови для формування особи, вільної в своєму політичному виборі, у визначенні власних політичних позицій, поглядів і переконань, здатної до самореалізації і самовизначення в світі політики, що має досвід громадянської поведінки.

Основний зміст

Розробка питань політичної освіти почалася ще в надрах давньогрецької педагогіки. Сам термін «політична культура», як вважають науковці, введений в обіг видатним мислителем епохи Просвітництва Й. Г. Гердером. Проте тільки у 70-і роки ХХ сторіччя з'явилися дослідження, в яких політична освіта розглядалася як процес формування політичної культури.

На жаль, в сучасній педагогічній літературі проблема формування політичної культури студентської молоді залишається поки що неопрацьованою. Не дивлячись на недостатню розробленість проблеми, опубліковані останніми роками роботи містять теоретичний і емпіричний матеріал, сприяючий глибшому проникненню в предмет заявленої теми. Істотну складність становить відсутність єдиного розуміння і загально визнаного визначення категорії «політична культура». Розглянемо її в контексті нашого дослідження. Для цього нам необхідно спочатку визначитися з поняттям «культура».

Сьогодні сформувалися декілька підходів до вивчення феномена культури, що склалися в сучасній науці в різних галузях знання.

Різноманітність позицій з питань культури така велика, що вже сама класифікація різних трактувань культури стає самостійним і вельми складним завданням. За даними американських культурологів (А. Кребер, К. Клакхон та ін.), існує понад 157 трактувань поняття культури.

Підготовка молодих людей до самостійного суспільно-політичного життя в нашій країні залишається поки малоефективною. В зв'язку з цим проблема політичної освіти студентів, формування їх політичної культури в сучасному суспільстві набуває особливої актуальності і гостроти [1, с. 69]. Серед основних причин, що актуалізують розробку цієї проблеми, учені виділяють: загострення кризи політичної соціалізації молоді; посилення в студентському середовищі політичного нігілізму і абсентеїзму; явна зневага завданнями формування політичної культури, що виникла унаслідок політики «деідеологізації» і «деполітизації».

Не дивлячись на зрушення, що намітилися останнім часом, в системі політичної освіти, дотепер не можна стверджувати, що у вузах склалася достатньо дієва система політичної соціалізації молоді, яка б здійснювала цілеспрямоване формування політичної культури студентів. Як показують опитування, більшість молодих людей через свою аполітичність вельми поверхнево уявляють державний устрій, не цікавляться політикою і не беруть участі у виборах. За результатами багатьох досліджень, понад половина студентів має низький рівень політичної культури. Безумовно, це свідчення того, що політична освіта залишається поки слабкою ланкою в системі вищої освіти.

Одна із причин цього криється, на наш погляд, у відсутності теоретичної моделі формування політичної культури студентської молоді, відповідності її сучасним вимогам. Ми розділяємо думку учених – педагогів і політологів – про те, що новий підхід до формування політичної культури молоді вимагає значніших конструктивних і системних перетворень не тільки в теорії політичної освіти, але і в змісті, формах і методах її здійснення. Сьогодні необхідні нові знання про нетрадиційні педагогічні

технології, спрямовані на оптимізацію процесу формування політичної культури особи студента.

Не дивлячись на те, що в цілому проблемі політичної освіти присвячено достатньо велику кількість наукових робіт, переважна їх частина не враховує багатьох важливих завдань і чинників, які виникають у зв'язку з новими політичними реаліями. Разом з тим в реальній практиці і теорії політичної освіти студентства склалася нестабільна політико-культурна ситуація, яку характеризують суперечності між:

- потребами суспільства у високій політичній культурі його громадян, перш за все молодого покоління, і низьким рівнем її розвитку у студентів, проявом в студентському середовищі політичного нігілізму і інфантилізму;

- високими цілями і завданнями держави у галузі політичної освіти студентства, закріпленими у державних освітніх стандартах, і непослідовним здійсненням цього процесу у вузах;

- утвердженням культурологічної парадигми як основи вищої освіти і дослідницько-педагогічним «вакуумом» в питаннях формування політичної культури, що виник унаслідок «деполітизації» і «деідеологізації» вузівської освіти.

Безумовно, політична культура і політична освіта нерозривно пов'язані між собою [3, с. 71], і характер політичної культури значною мірою визначає можливості й реалізацію політичної освіти у суспільстві. Демократична політична культура, що притаманна демократичним державам, підкріплюється відповідно різноманітною плюралістичною політичною освітою, в якій держава грає роль не стільки розпорядника, скільки координатора і «арбітра» у вирішенні спірних питань. Відповідно у недемократичних суспільствах політична освіта перетворюється на індоктринацію – нав'язування системи поглядів, цінностей і ставлень правлячої верхівки, або профанацію – зведення політичної освіти до передачі примітивних знань для полегшення маніпулювання громадською думкою.

Долучаючи населення до участі у виробленні та здійсненні публічних політик через систему політичної освіти, держава підвищує стабільність у суспільстві, запобігає фатальним помилкам у державному управлінні і різким змінам політичного курсу у випадку приходу до влади нової політичної сили, забезпечує свідому підтримку своїм публічним політикам з боку

тих, на кого вони спрямовані і в кінцевому підсумку досягає соціального, політичного й економічного прогресу [2, с. 2].

Політичні знання і культура потрібні сьогодні будь-якій людині, незалежно від її професійної належності, віку та статі, оскільки, живучи в суспільстві, вона неминуче повинна взаємодіяти з іншими людьми та державою. Без володіння такими знаннями особистість ризикує стати розмінною монетою в політичній грі, перетворитися на об'єкт маніпулювання і поневолення з боку більш активних у політичному відношенні сил. Причому ступінь цього ризику в нашому суспільстві достатньо високий, оскільки політичні процеси в ньому для сучасного покоління є новими та незвичними.

Свідоме формування політичної культури як мистецтва спільного цивілізованого проживання людей у державі – турбота всього сучасного суспільства, важлива умова його благополуччя. Демократичний лад не може утвердитись і бути ефективним без відповідної політичної культури населення. Демократія передбачає перетворення людини на джерело влади, вершителя долі своєї країни і міжнародної політики. І хоча в умовах демократичної держави далеко не кожен індивід впливає на прийняття політичних рішень, саме від свідомого вибору й активності більшості громадян залежить задоволення у державній політиці інтересів різних груп населення, компетентність і відповідальність правлячих еліт. При цьому слід зауважити, що стан політичної культури не є продуктом запозичених досягнень розвинутих суспільств, як дехто може вважати. На нашу думку, це завжди продукт власного досвіду, який накопичується та передається від покоління до покоління. І якщо припустити, що в своїй історичній минувшині попереднє покоління не мало стійких демократичних традицій, то можна передбачити, що наступне покоління, незважаючи на намагання офіційних інституцій запровадити відмінні цінності, зберігатиме риси попереднього покоління більшою мірою, ніж запозичені їх зразки, хоч би якими прогресивними вони були. Здатність громадян до прийняття раціональних рішень, участі в політиці не формується стихійно, а набувається в ході систематичного набуття ними відповідних знань і досвіду. Сьогодні у всіх індустріально розвинутих демократичних країнах існують спеціальні інститути політичної освіти, що допомагають розв'язувати ці завдання. Діяльність таких установ не можуть замінити засоби масової

політичної комунікації – телебачення, радіо, газети, що дають звичайно лише поверхову картину подій і передбачають уміння громадян самотійно, критично аналізувати одержувану інформацію. Практичне здійснення політосвітньої діяльності в сучасному світі виходить за межі національно-державних кордонів. Так, країни Європейського Союзу координують зусилля в царині політичної освіти для формування у своїх громадян почуття західноєвропейської ідентичності, належності до загальної батьківщини – Західної Європи, до нового міждержавного об'єднання. Тим самим зміцнюється суб'єктивна, індивідуально-мотиваційна основа західноєвропейської інтеграції. Цей досвід становить одну з цінностей і перспектив нашого суспільства, тому одним із завдань дослідників є його вивчення та поширення.

Демократична політична освіта базується на визнанні основних гуманістичних цінностей і, насамперед, волі й гідності кожної особистості, її природних невід'ємних прав. Вона допомагає громадянину правильно оцінити відповідний суспільний лад, усвідомити свої місце і роль у державі, права й обов'язки. Головна її мета – навчити людину адекватно орієнтуватися в складному і суперечливому сучасному світі, представляти і захищати свої інтереси, поважаючи інтереси і права інших людей, колективно вирішувати загальні проблеми. Вона спрямована також на формування в громадян поваги до демократичного порядку й забезпечує його державними і суспільними інститутами, тому що без твердого політичного порядку воля окремої особистості не може бути реальною. Крім того, демократична політична освіта покликана надати політиці людський вимір, стримувати прояви егоцентричної мотивації в політичних діях, нетерпимості й емоційної невірноваженості, а також ідеологічного класового чи націоналістичного ірраціоналізму.

Знання про політику і тривка політична культура потрібні сьогодні будь-якій людині, незалежно від її професійної приналежності, віку та статі, оскільки, живучи в суспільстві, вона неминуче має взаємодіяти з іншими людьми і державою. Без таких знань особистість ризикує стати розмінною монетою в політичній грі, перетворитися на об'єкт маніпулювання і поневолення з боку більш активних, у політичному відношенні, сил.

Причому ступінь цього ризику в нашому суспільстві досить високий, оскільки політичні процеси в ньому для сучасного

покоління є новими та незвичними. Важливою стороною такого розуміння стану речей у нашій країні має бути також бачення можливих шляхів вирішення зазначених проблем, удосконалення системи та підвищення ролі політичної освіти як важливого засобу піднесення політичної свідомості різних верств населення і, в першу чергу, молодого покоління. У зв'язку з цим, на нашу думку, особливої уваги заслуговують такі проблеми. Перш за все слід торкнутися питань розвитку політичної науки, оскільки саме від її стану багато в чому залежить зміст знань про політичний світ та вдосконалення системи їх поширення.

Можна погодитися з думкою окремих дослідників, що існуюча суперечність між конституційною і реально існуючою системою політичних відносин спричинила наявність низки тенденцій у вітчизняній політичній думці стосовно досліджень політичного процесу в Україні. Серед них на особливу увагу заслуговує тенденція, яка уособлюється офіційною та напівофіційною наукою. «Її основна ознака – дослідження віртуально існуючих речей, таких як поділ українських партій на «праві» та «ліві», місцеве самоврядування, система стримувань та противаг, Тобто речей хоча і не дуже актуальних, інколи навіть не потрібних або ж й шкідливих для адекватного розуміння сутності політичного процесу в державі, зате безпечних з точки зору дослідника [4, с. 22].

У зв'язку з таким становищем перед політологічною освітою стоїть актуальна проблема навчання самостійному аналізу процесів, що відбуваються в українському суспільстві. Саме такий підхід багато в чому сприятиме подоланню репродуктивного монологічного характеру мислення і формуванню відкритої політичної культури, яка припускає сприйняття власних політичних поглядів та інтересів як рівнозначних із інтересами й поглядами представників інших позицій. Вона вимагає політологічної організації мислення, для становлення якого необхідним є розвиток здатності індивіда до абстрактного логічного мислення і рефлексії, що допомагає сприймати політику не тільки як «боротьбу за владу» (що традиційно для пострадянської свідомості), але, насамперед, як уміння жити разом.

Крім сказаного, одним із напрямків вирішення зазначеної проблеми є прилучення тих, хто знайомиться з політичним світом, до наукової поняттєво-термінологічної системи як мови

спілкування, очищеної від пропагандистських і публіцистичних нашарувань, без якого неможливий діалог між різними позиціями. Безумовно, в цьому питанні вирішальне місце належить дослідникам та викладачам політичних наук [4, с. 22]. Позитивним кроком, який у майбутньому сприятиме вирішенню вказаної проблеми, є підготовка в багатьох вузах України студентів-політологів. Потреба суспільства у фахівцях із політологічною освітою навіть у країнах зі стабільними демократичними режимами порівнянна тільки з потребою в юристах і економістах. Для нашого перехідного суспільства об'єктивно вона є вищою.

Далі необхідно зупинитися на сучасному стані реалізації основних функцій політичної науки в нашому суспільстві та головних її завданнях. На сьогодні правляча еліта якоюсь мірою виявила попит тільки на одну функцію політології – інструментальну. При цьому справедливо буде відзначити, що верхівку суспільства, яка долучена до реальної боротьби за владу, більшою мірою цікавлять наукові висновки щодо партійної стратегії і тактики та технології їх реалізації в ході виборчих кампаній, а не в державному управлінні. Сьогодні у боротьбі за владу різні політичні угруповання змушені апелювати до суспільної думки. Як відзначають фахівці, при нинішньому стані масової політичної культури 30-40% виборців сьогодні можна «настроїти» на голосування за що завгодно за наявності ресурсів і професійних іміджмейкерів. Вибори до Верховної Ради України, Президента України, вибори ключових фігур представницької влади в регіонах стимулювали бурхливий розвиток ринку політичного консалтингу і виборчих технологій. У державного бюджету та фінансово-промислових структур, які стоять за тими чи іншими претендентами на владу, досить коштів на дорогі виборчі технології, що використовуються скоріше як інструмент маніпулювання суспільною думкою, ніж інструмент завоювання підтримки своїх намірів та політичних програм. Від того що сьогодні щедро витрачаються кошти на політичну рекламу і пропаганду виборчих програм партій і кандидатів, і при цьому абсолютна більшість із них залишається на папері, виборці апріорі впевнені в їх утопічності й неправдивості. На жаль, сьогодні вибір щодо засобів збереження правлячого становища зроблений політичною верхівкою на користь технологічних маніпуляцій. Це не є для неї гарантією стабільного та безхмарного становища.

Маніпуляції, викривлюючи свідомість громадян нашої держави, сприяють її міфологізації і, в кінцевому результаті, в політичній участі багатьох породжують екстремізм, радикалізм та недовіру до будь-яких прогресивних змін у суспільному житті, які в подальшому можуть бути спрямовані саме проти авторів та користувачів технологічної еквілібристики. Саме про це свідчить сучасний стан політичної боротьби у суспільстві, коли опозиція не бачить іншого шляху в боротьбі за владу, ніж влаштування масштабних акцій протесту громадян, які самі погано відрізняють політичні програми правлячих сил від програм опозиції, яку вони підтримують лише тому, що вона проти існуючого становища. При цьому когось іще дивує те, що в опозиційних рядах одночасно зібрані як «ліві», так і «праві» сили. У даній ситуації ідеологічні засади, які так чи інакше пов'язані з усвідомленою прихильністю до тих чи тих ціннісних пріоритетів, не мають першочергового значення, оскільки, по-перше, для власної ідентифікації себе як учасника будь-якої політичної сили з цими цінностями треба бути.

Очевидно, що набагато продуктивнішим як для суспільства, так і для тих, хто його очолює, є шлях наукового діагностування своїх політичних програм і курсів на відповідність тенденціям соціального прогресу, реальним можливостям та стану розвитку нашого суспільства, а не власним миттєвим бажанням. Поряд із цим неабиякої ваги набувають завдання щодо використання наукових розробок бажаних і можливих варіантів розвитку політичного процесу, які тверезо враховують, а не відбивають інтуїтивні відчуття, вплив на нього різноманітних економічних, соціальних, ідеологічних, міжнародних та інших факторів.

Тому ще раз слід звернути увагу на об'єктивну зацікавленість нашого суспільства і його політичної еліти у виробленні здатності громадян раціонально-критично оцінювати політичний процес, вільно самовизначатися в політичному житті.

Саме ці якості політичної свідомості є реальною альтернативою запобігання нинішньому стану зневіри в можливу перспективу демократичних перетворень, глухої духовної опозиції значної частини суспільства до цінностей, що культивуються. Вони здатні створити атмосферу підтримки громадською думкою тих політичних сил, які насправді здатні діяти з найвищою продуктивністю і при цьому розраховувати на заслужену винагороду і визнання від суспільства. Отримана винагорода стає

результатом суспільно корисної праці, а не загадково-прихованого привласнення, що викликає в суспільстві постійне здивування та обурення. Саме така основа є стабільним і тривким ґрунтом для висококваліфікованої управлінської еліти, яка позбавляє пересічних громадян від сприйняття її як паразитуючого елемента та перетворює їх на толерантних супутників у зрозумілому і визначеному курсі.

Намагаючись не перебільшувати порівняно з іншими чинниками значення політичної освіти, все-таки слід визнати її ключову роль. Оскільки саме вона покликана поширювати знання про механізм і закономірності політичного життя, його зв'язки з іншими сферами суспільного буття. Іншими словами, тільки зрозумівши інтегруючі, регулюючі, розподільчі, соціалізуючі механізми політики, громадяни здатні свідомо скористатися своїм правовим, господарчим та етичним досвідом на шляху своєї самореалізації і відстоювання власних інтересів, поєднаних з інтересами та об'єктивними завданнями суспільства.

Певним свідченням правильності такої оцінки ролі політичної освіти [5, с. 30] є посилення уваги дослідників до проблем громадянської освіти і виховання. Сьогодні і в нашій державі, і за її межами можна побачити значну кількість публікацій, різноманітних заходів, спрямованих на вивчення проблем формування громадянської культури. Головними у цій проблемі є питання організації громадянської освіти, в першу чергу серед дітей і молоді. Не вдаючись у багатогранність цього напрямку наукових досліджень, слід відзначити високий ступінь важливості подібних розробок, оскільки вони допомагають реально відбити важливі напрямки зростання громадянської свідомості як умови подальшого розвитку процесу демократизації нашого суспільства.

Досліджуючи низку концепцій громадянської освіти в Україні, не можна не звернути увагу на те, що більшість дослідників серцевину її вбачають у поширенні знання про політичний світ [7, с. 27], адже знання основ конституційного ладу держави, виборчих систем і прав, завдань і механізмів діяльності державних і громадських інституцій своєю основою спирається на політичну теорію і практику. Тому, безумовно, політична освіта поруч із правовою та багатьма напрямками гуманітарного знання стають головною умовою формування багатьох дуже важливих для демократичного суспільства якостей індивіда, які перетворюють

його на свідому активну діючу особу політичного, економічного, духовного життя суспільства, що саме по собі є реальним втіленням демократії. Певною умовою просування в цьому напрямі є реалізація соціалізаційної, діагностичної функцій та функції політичної рефлексії, які притаманні політичній науці. Їх реалізація здатна реально сприяти раціоналізації суспільного розвитку в сучасних непростих умовах переходу від малодемократичної політичної системи до тієї, яка, поки що свідомими зусиллями небагатьох, прагне не тільки називатися, але й стати більш демократичною [8, с. 138].

Висновки

Сьогодні проблеми політичної освіти пов'язані не лише із зазначеними вище складнощами політичної науки та політологічної освіти. Якщо вийти за стіни навчальних закладів, то ми зустрінемося з великою кількістю людей, які практично повністю відсторонені від процесу отримання систематизованих знань про важливу сферу їхнього життя, де представляються та задовольняються їхні життєво важливі інтереси. Це, насамперед, представники старшого покоління, хоча серед них значну частку становлять і молоді люди, які мають мінімальну загальну освіту та низьку політичну культуру. Вони ще довгий час залишатимуться важливим полюсом політичних настроїв. У такій ситуації не може не виникати питання про засоби впливу на їхню політичну свідомість.

Чи слід залишити справу її розвитку на долю стихії та маніпулятивних зусиль окремих політичних сил і ангажованих ЗМІ, чи суспільство в особі різноманітних державних і громадських інституцій має докласти зусиль до системної та цілеспрямованої її демократизації? Якщо визнати об'єктивну зацікавленість нашого суспільства в останньому варіанті, то це передбачає розробку цілої низки заходів щодо формування і підтримки системи політичної освіти, яка охоплюватиме всі верстви населення. Першими кроками в цьому напрямі слід вважати зусилля частини науковців та громадських діячів, які сприяють розвитку громадянської освіти в Україні. Вони сьогодні об'єднані в низку громадських організацій та фондів, які вбачають свою мету в навчанні жити за умов демократичного ладу, сприянні

розвитку громадянської культури населення, в першу чергу учнів та молоді нашої країни. Завдяки їхній діяльності виробляються її концептуальні засади, підвищується кваліфікація вчителів та викладачів навчальних закладів різного рівня, ще багато дечого, потрібного для розвитку правової та політичної культури громадян України. Але зрозуміло, що цього поки що цілком не достатньо. Кінцева мета політичної освіти полягає в максимальному вдосконаленні здатності громадян самостійно аналізувати й інтерпретувати на основі отриманого знання зміст і динаміку подій політичного життя [4], щоб не тільки орієнтуватися у процесах, що відбуваються, але й цілеспрямовано впливати на них відповідно до свого становища у суспільстві – просто «відповідальних і свідомих» виборців, працівників ЗМІ, співробітників апарату державного управління і влади, представників бізнесу, академічної науки і вищої школи тощо.

Література:

1. Вашутін О. Політична соціалізація молоді в сім'ї і становлення політичної психології індивіда // Людина і політика. – 2000. – № 5. – С 67-71.
2. Дем'янчук О. Політична освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=1079&iar_id=649&as=2
3. Іванов М. Система політичної освіти молоді України: головні напрямки дослідження // Наукові записки Національного Університету «Києво-Могилянська Академія», Т.19. Політичні науки. – С. 70-72.
4. Іванов М. Політична освіта – важливий засіб формування демократичної свідомості молоді // Магістеріум, Вип.31, Політичні студії. – 2008. – С. 19-25.
5. Казанцев А. А. Политическая наука: проблема методологической рефлексии (Обзор круглого стола) // Полис. – 2001. – Вип. 1. – С. 51-64.
6. Остапенко М. Політична свідомість студентської молоді в сучасній Україні // Нова політика. – 1999. – № 4. – С 28-32.
7. Шахтемірова О. Ціннісні орієнтації та політична свідомість // Нова політика – 1999. – № 4. – С. 24-27.

8. Щербинин А. И. Вхождение в политический мир
(Теоретико-методологические основания политической дидактики)
// Полис. – 1996. – № 5. – С.136-145.